Ювілейна Збірка Статий

про

Тараса Гр. Шевченка

в соті роковини Його народженя

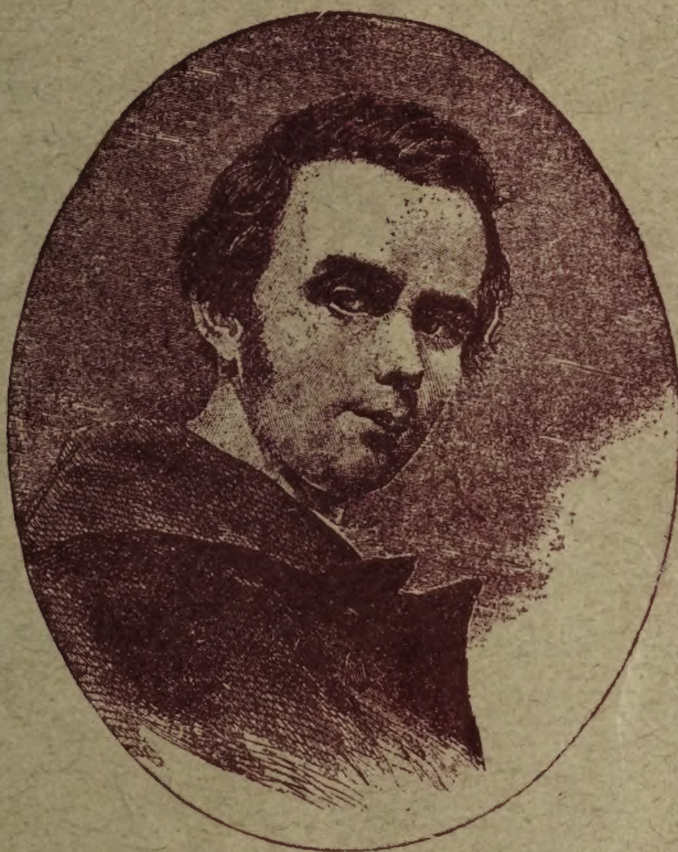

НАКЛАДОМ

Шевченківського Ювілейн. Комітету.

Ціна 25 ц.

Ювілейна збірка статий

про

ТАРАСА ГРИГОРОВИЧА ШЕВЧЕНКА

в соті роковини Його народженя.

Накладом Шевченківського Ювілейного Комітету.

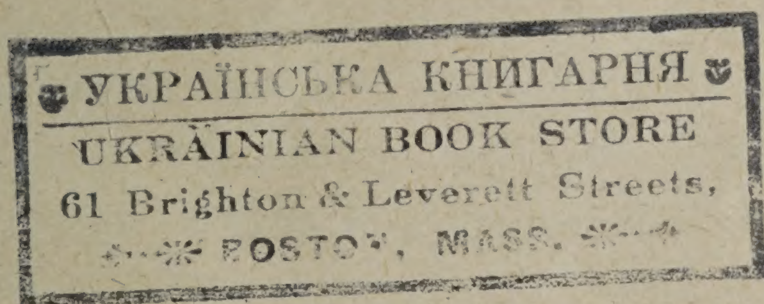

1914.

З „Народної Друкарні", 901 Мейн стріт, Вінніпег.

Вступне слово.

В 1914 році минає сто літ, як на світ прийшов Тарас Шевченко, найбільший син України, що своїми піснями пробудив широкі маси українського народу до нового житя. В сім році могутніми звуками лунає ,,Заповіт" Шевченка: ,,Вставайте кайдани порвіте".

Власними очима бачимо, як найширші маси нашого народу встають з вікового сну, підносять могутній протест проти російського насильства і вступають на вказаний Шевченком шлях, що веде до відродженя всего українського народу, до ,,Воскресеня України".

Щоби гідно помянути память Того, що пробудив укр. народ, всі Українці деб вони не жили, яких би вони не були релїґійних чи партійних поглядів, всім році уряджують святочні концерти і видають друком житеписи та критичні розвідки писань Т. Шевченка.

В Вінніпеґу заснував ся Шевченківський Ювілейний Комітет, який постановив собі за ціль уладити величаве свято з нагоди сотих роковин уродин нашого ґенія. Щоби поширити культ Шевченка, щоби дати спромогу нашим переселенцям пізнати

всесторонно найбільшого сина України, Шевченківський Ювілейний Комітет рішив видати збірку статий про Шевченка ріжних письменників. Сподіємось, що наша суспільність радо прийме сю невеличку книжочку і займе ся її поширенем, щоби увесь наклад розійшов ся. Чистий дохід призначений на Шевченківський фонд ,,Рідної Школи" в Галичині.

Дм. Донцов.

З приводу ювілею Шевченка.

....

Обходимо шевченківське свято. Знову стараються почитателї великого поета зробити його таким, яким вони-б охоче його бачили і яким він нїколи не був...

Одні роблять з нього віруючого християнина а навіть доброго католика, другі — атеїста, треті — анархіста. Кождий намагаєть ся вбрати його в свій власний кожух, кождий з апльомбом заявляє, що якби Шевченко був жив, то був би певно „з нами...“

Нас сї питаня не обходять. Нас не обходять ким був би Шевченко. Навіть не так важним для нас є, ким був в дійсности наш великий поет, лише ким він є ще й досї для нас. Бо нїякий поет не є вічний. Як і кожда людина, жиє він житем свого народу і своєї кляси, журить ся їх журбою, болїє їх болем. А житє препїнь не стоїть на місцї, лише як вихор летить наперід. Одна журба зміняє другу, нові клопоти старі, і дїти вже забувають те, чим сушили собі голову їх батьки. „довлїє дневи злоба його“. Тому й поет, що жив житєм свого часу, не може з одинаковою силою промовляти до серця і своїм сучасникам і їх нащадкам. Те саме дасть ся сказати й про Шевченка. Бо-

гато з того, проти чого звертав ся його великий гнів, зникло з лиця землї. Наприклад панщина. Правда, на місце старих кайданів, люди вигадали нові і слово „пан“ і досї не звучить для хлопа як райська музика, але всеж панщина в тій формі, в який її знав Шевченко (кріпацтво) давно вже зникла. І його огненні слова проти „панів недолюдків“ вже не загріють серце сучасного хлопа так, як загрівали його дідів. Правда, мав Шевченко і такі пісні, що зворушувати муть людську душу в будучині, так як і тепер, так як і в минулім. Напр. де він оплакує долю покинутої дівчини. Але таких пісень знайдемо подостатком і в инших поетів і не вони роблять нам Шевченка особливо близкім, особливо своїм.

Щож се є, що робить нам шевченківську музу і тепер такою близкою, як нашим дідам? Що є в музї Шевченка сучасним?

Се є те, що він в своїх творах зачав нам, співати ті пісні недолї, котрі не виспівані й досї. Що він своїми віршами розтроюдив ті рани, котрі ятрять ся ще й нинї. Що він підніс голосний протест проти того лиха, з котрим ми боремось й досї. Се був його протест проти гнету чужинців над нашою нацією. Ніхто перед нами не виступив з сїм протестом з такою силою. Се, що накипіло столїтями в нації — виляв він в своїх поемах („Гайдамаки“) і тих численних віршах, що сконфісковані московською цензурою („Сон“, „Кавказ“ і инші). В них, в сих власне творах, Шевченко жиє щей понинї.

Гніт, проти котрого звертав ся він — тяжить над нами й досі. Се є той самий гніт, котрий тисячі і сотки тисячів нашого люду змушує кидати свою землю, втікаючи в світ за очи — в Галичині; гинули по тюрмах царських і шибеницях — в Московщині.

Земля українська й досі парує кровю замучених тими, котрим посилав свої проклятя Шевченко у „Сні" А його повні великого суму згадки про шведську руїну голосною луною відбивають ся і в серці сучасного українського читача. Той стогін зболїлої душі, що терпіла знущане за вільне і за рідне слово, — яким пересякнута творчість Шевченка — той стогін і тепер, хоч притумлений, а видобуваєть ся з уст мілїонів рабів. Той протест проти пануваня чужинців, котре Шевченко втілював в лиці російських царів — зачинає вже ставати протестом мас нації, що будить ся до нового житя... І то як на Україні так і в Галичині, на котру несситим оком зазирає царат... Та почвара, котра знищила Шевченка, ненависть до котрої була йому релїґією — ми й досї чуємо на собі її важку лапу, що не дає нам ні вільно дихати, ні вільно рухати ся.

Сей протест проти московського пануваня — котре тяжить над масою нашого народу й досі, — якраз робить нам музу Шевченка такою близкою, такою своєю, такою зрозумілою.

Ми не знаємо, чим би був Шевченко тепер, меньше нас обходить, чим він фактично був. Ми хочемо знати лиш те, чим він тепер є і може бути для маси україньского народу. А є він

— великим протестантом, великим борцем проти національного гнету над Україною. Як такий він для нас є тим, чим для християнина біблїя. Як біблїя християн, так „Кобзар“ піднимає упавших, будить поснувших, вливає бодрість в зневірених, збуджує віру в нове, лїпше житє у кождого Українця. Бо нація, котра по своїм засудженю на смерть потрафила видати Шевченка, не може і не сміє вмерти. Най тепер і инші часи. Най ріжні нездари, що стоять на чолї нації, встидливо відвертають ся від тих місць з „Кобзара“, що зістали сконфіскова-ні московською цензурою; най плазують на колїнах перед переможцями; най як пес, крутячи хвостом, зазирають в очі своїм панам, чекаючи на маслак, най... Прийде час, коли на зміну їм прийдуть инші люди, коли прийде до слова правдива демократія. Ся демократія буде не просити а домагати ся своїх прав. І лише вона потрафить с л о в а Шевченка перетворити в д ї л о, лише вона потрафить виконати його великий заповіт; **„Вставайте, кайдани порвіте!“**

В сей ювілей Шевченка можемо побажати, щоб його „Кобзар“ і на далї робив свою роботу; будив думку, загрівав серця, гартував завзятя всім тим, що свому сплюгавленому, замученому і спльованому краєви волю і долю здобути прагнуть.

Але довгий сей шлях і тяжка ся путь — до волї і долї. І не такі вже дурні наші вороги, що не дурно 200 лїт кували кайдани для українського народу, аби без боротьби свої позиції здати.

І як довго треватиме ся боротьба, так довго не стратить свого значіня і поезія Шевченка.

Як довго треватиме ся боротьба, так довго „Кобзар“ Шевченка зістанеть ся евангелією молодої, що рве старі кайдани, нації, символом віри її змагань, поривів і боротьби.

Як тревaтиме ся боротьба, так довго Він все буде серед тих немногих, що дала світови Україна — першим.

Михайло Лозинський.

I.

Про житє Тараса Шевченка.

....

Тарас Шевченко прийшов на світ у селї Моринцях на Українї 9 марта 1814 р. Його отець Григорій був селянином і мусїв свому дїдичеви Василеви Енґенльгардтови робити панщину. Ще як був парубком, то мешкав у селї Кирилївцї, але, оженивши ся, мусїв на приказ дїдича перенести ся на півтора року до Моринцїв, де і прийшов на світ Тарас. Опісля батько Тараса перейшов знов жити в Кирилївку.

Перші роки Тарасового життя були досить щасливі. Жив він так, як кожда хлопська дитина. В лїтї бігав по дворі, бавив ся з другими дїтьми, купав ся в потоцї, що плив недалеко хати його батька, а в зимі сидів на печи або пустував по хатї. При тім мав що їсти, — тай хлопська дитина була щаслива! Як би так він був панським сином, то що иньшого...

З дитинячих лїт Шевченка знаємо одну цікаву подію. Він усе думав про те, що то може бути за тою могилою, яка стояла за селом. Хтось розповів йому, що там є такі зелїзні стовпи, що підпирають небо Він був дуже цікавий побачити ті стовпи тай

одної лїтної днини вибрав ся до них в дорогу. Вийшовши на ту високу могилу, що була за селом, дуже здивував ся. Замість зелїзних стовпів побачив родинні Моринцї. „То певне зелїзні стовпи аж за тим другим селом" — подумав він собі.

За свою цікавість заплатив малий Шевченко тим, що скотив ся з могили на той бік, де були Моринцї, і був би заблудив, як би був не стрітив чумаків, котрі його завезли до дому.

Але не довго житє малого Тараса було таке щасливе. Як йому було 9 лїт, померла його добра мама Катерина, проживши 32 роки. Батько, лишивши ся з шістьома дїтьми, мусїв другий раз оженитись. До хати прийшла мачоха і привела свої дїти від першого чоловіка. В хатї настало пекло. Дїти зведенята все лише сварились та бились, а через них приходило до сварки й меже старими. Найгірше виходив на тім малий Тарас, що був досить непосидющий і часто потовкав мачошиного сина Стефана. За се зненавиділа його дуже мачоха і при першій нагоді страшно йому відплатилась. А було се так:

Раз стояв у хатї Тарасового батька на кватирі один жовнїр. У него хтось украв 45 копійок. Жовнїр почав дуже сварити ся, мало не набив усїх, що були в хатї. Почали шукати злодія. Мачоха сказала, що гроші вкрав малий Тарас. Його зловили, звязали й почали бити, аби признав ся, де дїв гроші. Три днї його так били, аж на конець аби спекатись різок, признав ся до крадїжи і сказав, що гроші закопав у садї. Але коли прийшло показати те місце, де були закопані гроші, він не вміг його показати

і знов відпер ся крадіжи. Почало ся бите на ново... Аби жовнірови віддати гроші, продали одіж його небіжки-мами. Аж пізнійше вийшло на верх, що гроші вкрав мачошин Стефан і сховав у дуплі старої верби.

Коли Тарас мав 11 років, помер його батько. Розділюючи перед смертию свій маеток, сказав він: „Мому синови Тарасови з мого маетку не треба нічого, бо він не буде звичайним чоловіком. З него буде або щось дуже добре, або велике ледащо. То-ж мій маеток йому ні-на-що не придасть ся". І правду сказав старий: Шевченко став великим, славним чоловіком

По смерти батька віддали Тараса до сільського дяка Петра Бугорського на науку. Тут навчив ся він читати й писати. Але сей дяк дуже пив, а як прийшов до дому пяний то побивав Тараса за дурнісько.

Тому по якімсь часї втїк Тарас від Бугорського в місточко Лисянку до маляра-диякона бо хотїв навчити ся малювати. Але сей маляр, хоч і духовний, не був ліпший від Бугорського' то-ж і від него втїк Тарас скоро. Через якийсь час пас він у своїм селї громадські вівції, потім служив у попа Кошиції, дуже доброго чоловіка, а на конець пішов у село Хлипнівку до одного маляра, бо таки конче хотїв навчитись малювати. Сей маляр приймив би був Тараса на науку, але ждав самамперед дозволу від Тарасового дідича, бо-ж-Тарас пішов до управителя Енґельгардтових дібр просити о дозвіл, то сей не дав йому дозволу, але взяв його до двора

Хата де родив ся Шевченко,

на панського козачка. Як Тарас привчив ся вже служби у дворі, вислано його до Вильна, де пробував йоло пан, дідич Енґельгардт. Тут повнив Тарас службу льокая. Звичайно сидів у передпокою, аби подати панови води або запалити люльку, як пан закличе.

Але і в панськім передпокою не тратив Тарас охоти до малярства. На кусниках паперу відрисовував він потайки образи, які були в покоях його пана. Через ту охоту до малярства стрітила раз Тараса немила пригода.

Пан Тараса поїхав був на баль. Коли всі дома піснули, засвітив Тарас свічку і почав рисувати. Занявши ся пильно роботою,назамітив він, як минула більша половина ночи і пан вернув з балю, а побачивши світло, накрутив добре Тарасови вуха, бо думав, що від свічки міг був згоріти цілий дім. Та на сім не скінчилось. На другий день приказав ще пан візникови Тараса добре вибити. Панський приказ очевидно виповнено.

Незабором переніс ся Енґельгардт до Варшави. Тут віддав він Шевченка на науку до такого маляря, що малює комнати. Коли Шевченко покінчив у того маляря науку, сказав маляр його дідичеви, що в него є здібности навчитись висшого малярства. Тепер віддано Шевченка на науку до маляря, що назиєав ся Лямпі.

При кінци 1830 р. переніс ся Енґельгардт із Варшави до Петербурга, столиці російської держави. Тут дістав ся Шевченко до маляря Ширяєва, дуже лихого чоловіка, у котрого перебув на науці чотири роки.

В Петербурзї пізнав ся Шевченко зі своїми земляками: малярем Іваном Сошенком і поетом Евгеном Гребінкою. Сї люди познакомили його з визначними Росіянами: зі славним малярем Карлом Брюловим, професером в академії (найвисшій школї) малярства, і з Василем Жуковським, сланим російським поетом і вчителем царських дїтий. Отсї світлі люди дуже жалували Шевченка, що він, хоч такий здібний, не може ходити до шкіл.

А треба знати, що в Росії заказано було кріпакам ходити до шкіл. Звісна річ, що неволя є сестрою темноти. Коли би кріпак покінчив школи, то певне пізнав би, що панщина панам зовсїм не належить ся, і почав би намовляти своїх братів-хлопів, аби скинули з себе ярмо панської неволї. Також він сам не хотів би робити панщини, і були випадки, що коли пан такого ученого кріпака змушував робити панщину, то той з розпуки відбирав собі житє. Через те пан тратив робітника. Впрочім і нинї, хоч і нема вже панщини, пани раді би тримати хлопа в вічній темнотї, бо над темними лекше панувати.

Приятелї Шевченка придумували, як би його викупити від панщини. В тій цїли маляр Брюлов намалював дуже гарний портрет поета Жуковського. Той портрет пустили в льотерію, а заробивши на нїй 2.500 рублів, викупили за сї гроші Шевченка від Енґельгардта. Стало ся се 4 мая 1838 р. Тодї було Шевченкови 24 роки.

Тепер настало для Тараса нове житє. Його приняли до академії малярства, а сам Брюлов заопікував ся ним. Він почав пильно вчити ся, аби

дігнати все те, що доси був занедбав.

Та часами зникала з перед Тарасових очий дійстність, а ставала перед його очима далека Україна, його вітчина, гарний, зеленими ланами встелений, край медом і молоком текучий, що годував своїм збіжем чужі краї, а котрого жителї пухли з голоду роблячи на панських ланах панщину. Шевченко немов бачив ті нужденні, худі лиця, ті згорблені постати, покриті лахманами. Се були хлопи, його брати! Також немов бачив він давних жителїв України, козаків, що бороли ся з Турками, Татарами й Ляхами за віру Христову, за народню волю. І все те, що ставало перед очима його духа, почав він переливати на папір. Так повстали його поезії. В 1840 р. видав він свої поезії, окремою книжкою, котру назвав „Кобзарем".

Року 1843 виїхав Шевченко на вакації з Петербурга на Україну, а в осени вернув знов до Петербурга. Доперва лїтом 1844 р., скінчивши академію малярства, вибрав ся він на Україну на довший час. Тепер загостив і до свого родинного села. З увіми селянами обходив ся так щиро, як їх брат. Шевченка любили й поважали також і українські пани, в котрих він дуже часто бував у гостях.

Як щиро обходив ся Шевченко з селянами, видно з того, що коли був у своїм селї, то казав закликати до себе свого шкільного товариша, обідраного бідака, і в присутности попа цїлував ся з ним.

Шевченко любив також усїм помагати. Раз прийшов один селянин і жалував ся, що йому вкрали пару волів. Тодї Шевченко витягнув 50 рублїв і дав їх тому селянинови нїби в позучку. Колиж селянин замітив, що не буде міг віддати гроший,

бо Шевченка навіть не знає, відповів той: „Як будеш мати віддати гроші, то пізнаєш“.

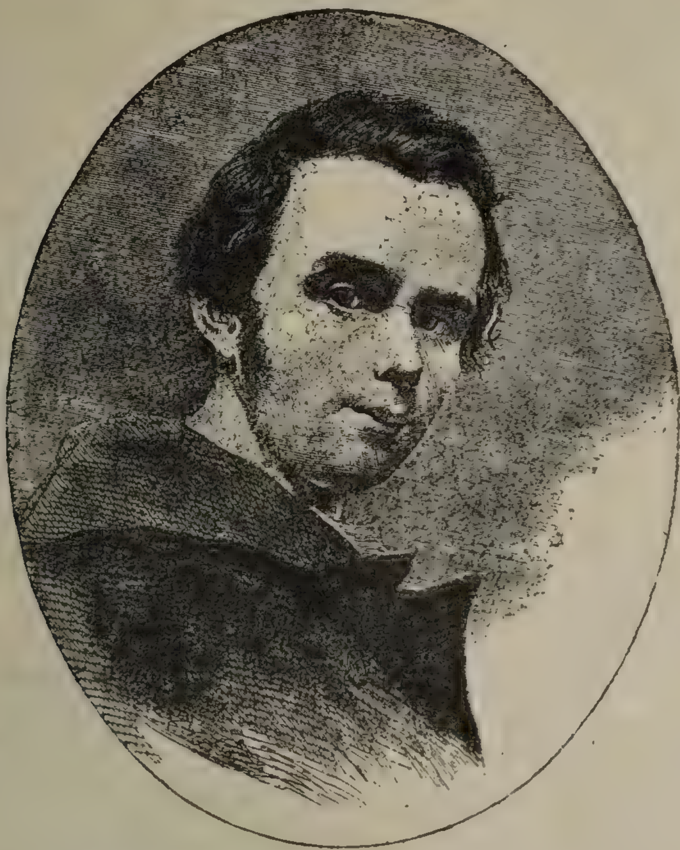

Т. Шевченко в молодім віці.

Хоч Шевченкови добре проживалось, то серце його краялось на вид тих мук які терпів бідний нарід у панщизняній неволї. В Києві зійшов ся Шевченко з иньшими світлими людьми, як Микола Костомаров, Панько Куліш та иньші, що також раді були запобічи тяжкій хлопській нуждї. В тій цїли засновано в Києві тайне товариство „Кирило-Методиіське Братство“. Хоч Шевченко знав про се Тотариство і жив у приязни з його членами, то сам до него не належав. Сего не бажали собі иньші члени товариства, боячи ся, щоби на випадок відкритя товариства російський уряд не переслїдував Шевченка. Тайні товариства не тільки в Росії, але й по иньших державах були і є заборонені.

В програмі „Кирило-Методиївського Братства“ находились такі домаганя, як „релігійна свобода й терпимість у вірі“, „усунене всякої неволі“, „повна свобода думок, науки і друкованого слова“, — отже домаганя, за які борють ся ще й тепер всі поступові партії в світі, а яких у нас, в Галичині, найскорше почали допоминатись руські радикали, котрі й доси борють ся за її здійснене.

В сім часї написав Шевченко дві важні поеми „Сон“, у котрім обжаловує Росію за кривди, заподіяні Україні. і „Кавказ“, що є світлою обороною всїх гнетених і острим осудженем всїх гнобителів.

Тимчасом російський уряд дізнав ся про „Кирило-Методиївське Братство“. Членів сего товариства арештували. Арештоване не минуло й Шевченка, що саме тодї збирав ся їхати за границю на науку. За написане „Сну“ і „Кавказу“ засудили його на досмертну військову службу, в котрій не смів він авансувати, то-ж мусів ціле житє бути простим жовніром. До того заборонили йому писати й малювати.

Отсе нещастє впало на Шевченка 1847 р. Але не цїлий свій вік був він жовніром, бо по десятьох роках, коли в Росії по смерти Миколи І. став царювати Олександер II., привернено йому свободу. Підчас неволї перебував Шевченко в диких сторонах полуднево-східної частини російської держави. Кілько він там натерпів ся, сего сказати не сила.. Лиш подумати, яка то мусіла бути мука для просвіченого чоловіка, призвичаеного до доброго товариства, опинитись нараз серед пів-диких жовнірів, під гнетом нелюдських начальників, що лише збит

куватись уміли, а до толо в пустині! Правда, находились, також люди, прихильні Шевченкови, що старались облегчити йому його тяжку долю, але тих людий було так мало, як мало гарних, погідних днів у пізну, слотливу осінь....

Помимо такаго гнету Шевченко не занепав духом. Підчас сеї своеї неволї написав він найгарнійшу може частину своїх творів, свої чудові думки, якими мало котрий з великих поетів може повеличатись В неволї написав він також кілька довших поем, у котрих розповідає про жите бідних людий на Україні та про їх гнобителів-панів.

В липні 1857 р. виїхав Шевченко з міста Оренбурга, де під той час був на засланю. Задержавши ся трохи в Нижнім Новгороді, приїхав до Петербурга. І в Нижнім Новгороді, і в Петербурзї стрічали Шевченка дуже радо і з великими почестями.

Але скучно було Тарасови на чужині за рідною країною Весною 1859 р. покинув він Потербург і поїхав на Україну. Тут його витали також дуже радо, просто кланялись перед ним, перед мучеником за нарід.

Перебуваючи на Україні, Шевченко перебирав ся часом у селянську одежу і заходив до коршми між селян. Тут вів з ними ріжні розмови, особливо про волю, про визволенне від панщини. Коли розмова ставала горячійша, витягав Шевченко з кишені зерно пшениці і клав його на стіл, кажучи: ,,Се цар''. Довкола ,,царя'' розкладав більше зерен, приговоруючи: ,,Се міністри, се урядники, се військові, се попи''... На конець витягав цілу пригорщу пшениці і засипуючи нею всї попередні зер-

нята, говорив: ,,А се ми, селяни! Найдіть-же тепер царя і його урядників" На отсім примірі хотів Шевченко показати селянам, як мало значить горстка панів-неробів супротив міліонів робучих людий.

Вражіне, яке на поета-мученика зробила закріпощена Україна, було дуже погане. Сам поет описує його так:

,,...Страх погано
у тім хорошому селї:
Чорнїйші чорної землї
блукають люди, повсихали
сади зелені, погнили
біленькі хати, повалялись.
стави буряном поросли.
Село неначе погоріло,
неначе люди подуріли:
Німі на панщину ідуть
І діточок своїх ведуть...
І я, заплакавши, назад
поїхав знову на чужину.
І не в однім оттім селї,
а скрізь на славній Українї
людий у ярма запрягли
пани лукаві....

Перебувши весну й лїто на Українї вернув Шевченко того самого року в осени до Петербурга.

Бажав він оженитись та осїсти межи своїми братами-селянами на Українї. Гідне уваги й те, що хоч він був таким славним чоловіком, то хотів оженити ся з простою сїльською дівчиною. Але женитьба не вдалась. Між тим Шевченко почав западати на здоровлю і вмер у Петербурзї дня 10 марта

1861 р. о пятій годині рано, переживши 47 літ.

Спершу похоронено його в Петербурзї, але в цвітни того самого року перевезено його тіло на Україну і 7 мая похоронено на високій горі близько містечка Канева. Над тілом поета висипано високу могилу і закопано високий спіжовий хрест.

Оттак пережив свій вік найбільший поет України, великий борець і мученик за високі, вселюдські ідеї волї, братерства, поступу. Не рожами, а тернем була встелена дорога його многострадального житя. На 47 літ віку пережив він на волї лише 13 років, а решту, 34 роки, в важкій неволї. Тай через тих 13 років волї не зазнав він правдивого щастя бо серце його роздиралось і кровавилось на вид тих безчисленних мук, в яких жив руський нарід на Україні, придавлений важким ярмом панщини, від яким мусїла стогнати навіть цїла поетова родина.

Шевченко всїми силами, словом і дїлом, старав ся облегчити долю неволеного народу. Він був одним з визначнїщих людий, що старали ся про знесене панщини в Росії. Стараня їх увінчались на конець успіхом. Манїфестом з 3 марта 1861 р. знесено в Росії панщину. Кілька місяців перед тим викупив Шевченко свою родину від панщини. Але хвилї знесеня панщини не діждав ся. Манїфест оголошено в тиждень після його смерти.

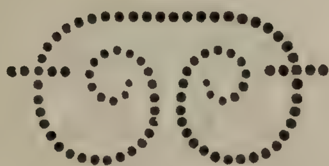

II.

Національно-політичні і соціяльні погляди у Шевченка.

Шевченко бажав, аби всї народи жили в згоді, не угнетали один другого, аби кождий нарід міг свобідно розвивати ся. З усею рішучостию виступав Шевченко против гнету, якого допускав ся один нарід на другім. Через те Шевченко мусїв ненавидїти Польщу й Росію, бо вони накоїли богато лиха Україні але стоїть він за всїми бідними, поневоленими без огляду на те, якої вони народности або віри. Ідеалом Шевченка було, щоб усї народи, а бодай усї Славяни жили в згодї й любови, рядили собою по своїй вподобі. Шевченковою мрією було з'єдинити всїх Славян в одну велику державу, в котрій кождий славянський нарід мав би повну свободу і свою окрему управу, тільки справами спільними всему славянському племени, завідувала би спільна управа.

Такі були національно політичні погляди Шевченка. Підходять вони дуже близько до проґрами руських радикалів, котрі також домагають ся, аби кождий нарід рядив сам собою, і працюють над тим, аби розірвані части України-Руси злучити в одну цїлість, аби вся Україна-Русь стала могучою, політично незалежною державою, в котрій би руський

арід сам постановляв те, що єму треба, а не потребував ждати ані на московську ані на чию-небудь иньшу ласку. Отсе власне відріжняє радикалів від иньших Українців, котрі хоч їх кожда біда гнете, кривдить і мучить, вічно пищать з покорою: ,,Ми вірні"...

Так само важне, в наших часах питанє соціяльне, т. є., які мають бути відносини між богатими й бідними, чи в загалї повинні люди ділитись на богатих та бідних і т. п. З Шевченкових творів видно, що його займали соціяльні питаня, та що він розумів їх несогірше. Особливо знав він недолю та бідованє простих людий, бо на їх муки та терпіня сам добре надивив ся, а навіть переніс їх на своїй власній шкірі. Знав він також нелюдських панів, що збиткували ся над своїми підданими.

Найбільше старав ся Шевченко про те, аби здіймити з народу важке ярмо панщини, яке страшно давило хлопів. У своїх творах описує він те бідованє народу на панщинї.

Долю кріпацької родини знає Шевченко дуже добре, бо кріпацькою, панщизняною була його власна родина, про котру так пише:

,,Не називаю її раєм.
тої хатиночки у гаї
над чистим ставом край села;
мене там мати повила...
І повиваючи співала,
свою нудьгу переливала
в свою дитину. В тім гаю.
у тій хатинї, у раю
я бачив пекло. Там неволя.

робота тяжкая, ніколи
і помолитись не дають...
Там матїр добрую мою
ще молодую у могилу
нудьга та праця положила.
Там батько, плачучи з дїтьми,
— а ми були малі та голі —
не витерпів лихої долї,
умер на панщунї.... А ми
розлїзли ся межи людьми
мов мишенята. Я до школи
носити воду школярам,
брати на панщину ходили
поки лоби їм поголили....
А сестри!... Сестри? Горе вам
мої голубки молодії...
Для кого в світї живете?
Ви в наймах виросли чужії
У наймах коси побілїють,
У наймах, сестри, й умрете

Не лїпша доля бідної хлопської родини й тепер, а що-ж доперва тоді, за панищини?!

Кількома словами але дуже ясно і зрозуміло з'ображує Шевченко недолю бідних, робучих людий.

,,От глянь! У тім раю
латану свитину з калїки здіймають,
з шкурою здіймають, бо нічим обуть
панят недорослих. А он розпинають
вдову за подушне, а сина кують,
єдиного сина, єдину дитину,
єдину надію в військо віддають.
.......А онде під тином

опухла дитина голодная мре,
а мати пшеницю на панщині жне.

Побіч недолї закріпощених хлопів малює нам Шевченко немов живцем панів-недолюдків, що гнетуть бідний нарід. Представляє він їх в дуже поганім чорнім світлї, але не подає ще всїх їх поганих діл, лиш деякі; бо каже, що

„якби розказать
про якого не-будь одного маґната
історию-правду, то перелякать
саме пекло можна-б, а Данта старого
полупанком нашим можнаб здивувать.

Представивши недолю закріпощеного народу і нелюдські вчинки панів, грозить Шевченко панам карою:

„Схаменїть ся! Будьте люди
бо лихо вам буде!
Розкують ся незабором
заковані люди,
настане суд, заговорять
і Днїпро і гори,
і потече сто ріками
кров у синє море
дїтий ваших, і не буде
кому помогати,
одцураєть ся брат брата
і дитини мати,
і дим хмарою заступить
сонце перед вами,
і на віки проклинетесь
своїми синами.

Т. Шевченко

У своїх творах Шевченко ніде не каже ясно які мають бути порядки на світї, аби всім людям було добре жити, бо по перше поезія, се не розправа наукова, щоби в ній викладати соціяльні ідеали, а по друге люди за часів Шевченка не мали ще докладно сформулованого ідеалу. За те з поодиноких думок, порозкидуваних скрізь по Шевченкових творах, легко можна догадати ся, яких порядків на світї він бажає.

Так нпр. тужить Шевченко за громадою „без хлопа і без пана" в иньшім знов місци пише:

А ми помолимо ся Богу
і не богатії й не вбогі.

Де нема нї хлопа нї пана, нї богатих нї бідних, там очевидно всї люди собі рівні, всї меньше-більше мають однакову просвіту та однаковий маєток, не погорджують одні другими, а в згоді й любови працюють на користь собі і всїй людскости. Такий то був соціяльний ідеал у Шевченка.

А до такого власне соціяльного устрою, де не було би гнобителїв і гноблених, визискувачів і визискуваних, а всї були просвічені, свобідні і не вбогі, прямують ті партії, котрих програми оперті на н а у к о в і м с о ц і я л ї з м і. Такою партією є також українска радикальна партія, до котрої належать всї більше просвічені українскі хлопи в Галичинї,

В своїм „Посланію" звертаєть ся Шевченко до української інтелїґенції з таким зазивом:

„Обнїміте-ж, брати мої,
найменьшого брата, —

нехай мати усміхнеть ся,
Заплакана мати!“

Бажав Шевченко, щоб інтеліґенція пригорнула до себе, признала рівним собі „найменьшого брата“ — селянина і потїшила тим „заплакану матїр“ — нашу вітчину. І певне, коли українский нарід дійде до того степеня культурного розвитку, що не буде в нїм нї слуги нї пана, тільки люди, рівні, вольні, щасливі люди, тодї усміхнеть ся заплакана мати-Украïна, бо згода і добро і щасте в нїйнастануть.

III.

Релігійність Шевченка.

Деякі люди голисили і тепер ще голосять, що Шевченко був атеїст, т.є. такий чоловік, що не вірить в Бога. Таку вість ширили давнїще рало попи-москофіли. Тепер відчепились вони вже якось від Шевченка, а за те і вони, і попи-народовці, причепились за безбожність до радикалів.

Не ходить менї зовсїм о те, аби Шевченка очистити від закиду безбожности, аби доконче доказати, що Шевченко вірив у Бога і був побожний, бо по перше я стою на такім становищи, що нїяка віра не впала з неба, **лиш виробили її самі люди**, та що в кождій вірі або й без нїякої віри чоловік може бути добрим або злим, пожиточним або шкідливим для своїх ближнїх, а по друге, хто лишив у своїх творах такі гарні, високо-моральні та чоловіколюбні думки, як Шевченко, хто ціле житє стояв в оборонї покривджених, не лякаючись навіть мук, той — з вірою чи без віри — мусїв бути дуже добрим, дуже чесним чоловіком, тому — з вірою чи без віри — належить ся від нас найбільша пошана.

Тілько, аби дати свідоцтво правдї, треба сказати, що з творів Шевченка виходить, що він не був атеїстом, а вірив у Бога. Про ту віру свідчать ясно ось що:

Дуже часто, в щастю і в недолї звертаєть ся Шевченко в своїх творах до Бога, сам молить ся і других завзиває до молитви:

,,Свою Україну любить..,
Любіть її, бо время люте.
В останнюю тяжку мінуту
за неї Господа молїть!''

Шевченко каже, що ,,жива правда у Господа Бога'' То-ж у Бога шукає він справедливости, видячи, як несправедливо мучить ся нарід:

,,Пошлем думу аж до Бога,
його запитати,
чи довго ще на сїм світї
катам панувати...''

Шевченко вірить у божу справедливість і тому сподіваєть ся, що його нарід, його рідна Україна діждеть ся волї:

,,Ми віруєм твоїй силї
і слову живому...
Встане правда, встане воля!''

Але видячи, що на світї панує неправда, що богаті безкарно гнетуть бідних, а ті, що повинні найлїпше виповняти божі заповіди, найбільше чинять злого і ще покликують ся на Бога. Шевченко попадає в зневіру і сумнїваєть ся, чи Бог може що помочи людям:

,,Чи Бог бачить ізза хмари
наші сльози, горе?
Може й бачить, та немога.
як і отті гори
предковічні, що политі
кровію людською!...

Видячи, що пани мимо своїх лихих діл живуть у розкошах, а хлопи мимо своєї побожности в нужді, починає Шевченко сумніватись, чи Бог такий добрий і справедливий як люди думають:

,,А може й сам на небеси
смієш ся батечку над нами,
та може радиш ся з панами
як править миром?!

А жінці, котру нещасте довело до розпуки, вкладає Шевченко в уста такі слова:

,,Я дурна, й ходила
і молилась... Ні цигане,
я марне молилась!...
Чи в вас есть Бог який-не-будь?
В нас його не має:
Пани вкрали, та в шкатулї
у себе ховають.‘‘

Зі всіх Шевченкових слів, наведених тут, ясно видно, що він вірив у Бога: доказують се навіть і ,,богохульні‘‘ його слова, бо хто каже, що нема Бога, той не стане Богови дорікати. Иньша річ, що Шевченко не був побожний по приписам православної, чи католицької, чи якої не-будь иньшої церкви, тільки по свому, що видимо також в його поемі ,,Марія.‘‘ Шевченко не вірив у Бога так, як кажуть вірити попи, і тому поповнив він великий, непростимий ,,гріх‘‘ — не против Бога, а против попів, бо не хотів вірити в їх слова. Шевченко бачив, що попи перекручують божі слова на свою користь, що вони, замість просвічувати нарід, не спиняють його просвіту, що здирають нарід немилосердно за церковні треби, тому остерігає він лю-

дий, аби не вірили попам:

„Молітесь Богови святому,
молітесь правді на землі,
а більше на землі нікому
не поклонітесь! Все брехня:
Царі, попи!...“

На думку Шевченка добрих чесних попів так мало, що уважає він великим дивом, що піп не торгував ся о заплату на шлюб:

Не торгувавсь і пан-отець,
(На диво людям та на чудо!):
за три копи звінчав у будень.“

Гріх против Бога попи прощають дуже радо, але „гріхів“ против себе самих не простять вони ніколи. І хоч-би ми кілько доказували, що Шевченко вірив у Бога, попи все кричати муть, що він безбожник, бо не вірив у попів. Так само не простять попи ніколи радикалам, що ті мають відвагу ставати против них в обороні кривджених хлопів. Але в українського народу є ще на тілько простого, хлопського розуму, та здорової думки, що він не піде за попівською наукою, а за своїм, мужицьким поетом і за радикалами.

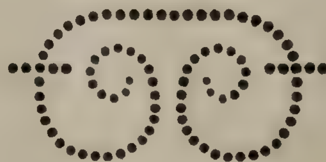

IV.

Щевченків „Заповіт“.

Коли вмирає батько, то лишає дітям своїм свій заповіт, свою послідну волю, котру вони повинні по можности виповнити. Шевченко, наш духовий батько і пророк народний, лишив нам також свій заповіт, тільки не сказав його і не написав кількома словами перед самою смертию, але списував його ціле жите своє. Той заповіт, се ідеї, яким Шевченко служив ціле жите, се провідні думки, які червоною ниткою тягнуть ся через усі його твори.

Зібравши все, написане в єго творах побачимо, що Шевченко виступав против національного, соціяльного і релїґійного гнету, а бажав щоби кожда людина мала забезпечену повну свободу, щоби кождий нарід свобідно міг розвивати ся, щоби на світі не було ні богатих ні бідних. тільки щоби всі були рівні, щоби кождий міг хвалити Бога так як сам схоче, а не конче після попівських приписів, щоби релїґії не визискувати для цілий, котрі з нею не мають нічого спільного.

Крім того заповіту, розкиненого по всіх творах, написав Шавченко ще й окремий вірш, що називає ся „Заповіт“:

„Як умру, то поховайте
мене на могилї

серед степу широкого
на Вкраїні милій,
щоб лани широкополі
і Дніпро і кручі
були видні, було чути,
як реве ревучий!
Як понесе з України
у синєє море
кров ворожу, от-тоді я
і лани і гори —
все покину і полину
До самого Бога
молити ся; а до того
я не знаю Бога!
Поховайте та вставайте,
кайдани порвіте,
і вражою злою кровю
волю окропіте!
І мене в сімї великій,
в сїлї вольній, новій,
не забудьте помянути
не злим тихим словом!

Чи ми сповнили вже заповіт нашого Батька-Кобзаря, нашого **мужицького** поета? Правда, поховали ми Шевченка на Україні, над Дніпром, що року поминаємо його, відсвіжуючи і підбадьоруючи його безсмертними словами серця наші, але над те майже нічого ми ще не зробили.

Ми все ще гнемо карки наші під ярмом неволї, все ще покланяємось чужим богам — однї Польщі, другі Росії треті золотому теляти-грошеви, четверті вигодам і почестям власним, -- загал народу на-

Могила Т. Шевченко.

шого все ще живе в темноті і злиднях, а Мати-Україна „обідрана сиротою понад Дніпром плаче"...

То-ж обовязок наш, конечний, великий, святий обовязок сповнити заповіт Тараса здобути нашому народови волю, відбудувати незалежну Україну, в котрій свобідно, в щастю без слуги і без пана проживав би українский народ.

Вчинити се, значить сповнити одну із точок нашої радикальної проґрами. Байдуже нам, що ворогів тьма тьменна, що свої кладуть нам колоди під ноги! На ніщо, не оглядаючись, ми робити мем наше велике, святе діло, працювати-мем і боротись-мем без упину, аж встане свобідна, ніякими межами не розмежована Україна, аж українский нарід на вольній землї спомяне „не злим, словом" свого мужицького поета, свого великого Тараса Шевченка!...

Антін Лотоцький.

Любов в творах Т. Шевченка.

....

Конала Україна. Вороги раділи, що вже ось-ось доконають вдову-сиротину. Та вона жила ще, все ще давала признаки житя. Саме в хвилю, коли вороги готовили ся справляти їй похорони, обізвав ся Котляревський у Полтаві, Гулак-Артимовський і Квітка в Харкові, а за ними й инші. Та вороги легковажили собі їх голос! ,,Се останні познаки житя, передсмертні пориви" — думали вони. Впевняло їх у тім се, що богато з тих, котрі обзивали ся рідним словом, самі думали, що вони останні співці на Україні. Та помиляли ся, бо не останні вони були співці й не передсмертні були їх голоси, а викликало їх жите. Не було ще тільки цілющої води, щоб розбудити його, те нове жите. Аж найшов ся чоловік, що приніс сю цілющу воду, — живе, могутне слово.

,,Неначе той Дніпро широкий
Слова його лились, текли
І в серце падали глибоко
І ніби тим огнем пекли
Холодні душі".

І ворухнули ся слабодухі співці, заворушили ся всі, що готовили ся на смерть, задрожали воро-

ги: побачили, що дармо готовили ся копати могилу, що Україна не конає, а будить ся до нового, могутного житя, пізнали що

,,Не скують душі живої
І слова живого''.

А був сей, що приніс ту цілющу воду не володар, не цар, не лицар славний, а син убогого селянина-кріпака — Тарас Шевченко.

А цілющою водою: невеличка його книжочка: ,,Кобзар''. Поява ,,Кобзаря'' се одна з найважнійших подій в культурнім житю України, а рік 1840., рік появи ,,Кобзаря'', се один з найважнійших років у тім її житю.

Невеличка ся книжочка селянського сина зробила великий переворот в українськім письменстві й у поглядах многих письменних Українців, що доси вважали твори писані українською мовою за придатні тільки для розвеселеня і забави. Може найкрасше малюють сей переворот слова Квітки в листі до Шевченка: ,,Мені аж волосе на голові до гори стало, коли почав читати ,,Кобзаря''. Я його притулив до серця, бо дуже шаную вас і ваші думки кріпко лягають в душу''. Так як Квітка могло тоді про себе сказати богато письменників й инших визначних Українців. Маленький ,,Кобзар'' відразу роз'яснив їм ,,хто вони, чиї сини, ким, защо закуті'', відразу показав їм певний, ясний шлях відродженя рідного народу.

Що-ж то таке було в сій книжочці, відки така могутна, цілюща сила? А ось відки: поезиї в ,,Кобзарі'' не тільки захоплювали незвичайною, небувалою до того часу красою і чаром та свіжостю,

вони будили в читачах Українцях свідомість і гордість народну, а будили великою любовю до рідного народу й до рідного краю, що так била з Тарасових поезий, любовю до славної минувшини, любовю до покривджених, головно до селян кріпаків, любовю до правди і волї.

Ось така „цілюща вода" була в поезиях у „Кобзарі" й загалом в Шевченковій поезиї, а імя її тій цілющій воді, як бачимо, любов, любов до всїх людий, до всього, що високе, що гарне.

Любовю була його поезия, бо любовю був і Тарас, його висока душа.

Любов Тараса до рідного народу, до рідного краю була така велика, така безмежна, що нема їй рівнї нї в нас нї в других народів.

„Я так, її люблю,
Мою Україну убогу,
За неї душу погублю!"

Над Україну у Шевченка нема нїчого красшого:

„Нема на світї України,
Не має другого Днїпра,
А ви прете ся на чужину,
Шукати доброго добра!"

А на далекій, холоднїй чужинї, де йому за Україну довело ся коротати свій найкрасший вік, найкрасші лїта тратити, там рідний край, рідний нарід, думки згадки про нього, се був майже одинокий і найлїпший лїк на його зболїлу душу. Що вечера коли на небі появить ся вечірна зоря, лине він думкою на Україну:

„Сонце заходить, гори чорнїють,
Пташечка тихне, поле, нїміє.

Люди радіють, що відпочинуть
І я радію тай серцем лину
В темний садочок на Україну,
Лину я, лину, думу гадаю
І ніби серце відпочиває".

Степи над Уралом нагадують йому його рідні
,,...голубії,
Зеленії, мережані
Нивами, ланами,
Високими могилами,
Темними лугами".

Спомини про Україну викликають в його душі тугу за нею і він просить Бога:
,,...О Господи!
Дай мені хоч глянуть
На народ отой убитий,
На тую Україну".

а иншим разом
,,Дай же, Боже, колинебудь,
Хоч на старість стати,
На тих горах окрадених
У маленькій хаті;
Хоча серце замучене,
Поточене горем,
Принести і положити
На Дніпрових горах".

Та коли вже не судило ся йому жити на Україні, то, щоби бодай його кости там спочили.
,,Холоне серце, як згадаю,
Що не в Украйні поховають,
Що не в Украйні буду жить,
Людий і Господи хвалить".

Для поета нема нічого страшнійшого як умерти і бути похованим на чужині, не мати і грудочки рідної землї на могилї. Та він не тратить надії, що таки поверне в рідний край.

,,Може ще я подивлю ся
На мою Украйну..
Може ще я поділю ся
Словами, сльозами
З дібровами зеленими,
З темними лугами''.

Та хоч і як тяжко поетови вмирати на чужині, то всетаки згодив би ся він на се, що вмре на чужині, що ніхто й не згадає, що всї забудуть його, колиб тільки знав, що Україна буде вільна. Поетови тоді було-б однаково, де вмре.

,,Та не однаково менї,
Як Україну злії люди
Присплять лукаві, і в огнї
Її окраденую збудять...''

Велика любов до рідного народу велить йому любити все, що рідне, що приносило славу Українї. Тому відносить ся він з великою любовю до славної минувшини України, а любить сю минувшину головно тому, що на Українї панувала тодї воля, що козацтво було готове бити ся за волю України до останної каплї крови.

У своїх історичних поемах Шевченко малює нам чудові образи, як то козаки ішли на Туреччину ,,не кишенї трусить, а братів визволяти'', як бороли ся з Турками й Татарами на суші та на мори, як воювали з Ляхами за волю. В честь останної боротьби нашого народу за волю з польськими пана-

ми, в честь повстаня Гайдамаків під проводом Ґонти й Залїзняка Шевченко написав велику поему ,,Гайдамаки", в якій чудовими й вірними красками описав сю борстьбу. Ся поема викликала була велике невдоволене серед Поляків. Їм не подобало ся, що поет вірно змалював, як то панська шляхта знущала ся над нашим народом. Та що-ж, правди не скрити. Ось і польський поет Ґощинський в поемі ,,Zamek kaniowski" описав знущаня польських панів над нашим народом ще яркійшими красками. Як саму минувшину, таксамо любив поет і се, що лишило ся з тої славної минувшини: давні руїни й могили, давні памятки. Тому він так радо малював їх і навіть задумав видати збірник п. з. ,,Живописна Україна", в якім хотїв подати малюнки з природи і побуту України, памятки й місця замітні з історії та історичні малюнки.

Один зошит сього видавництва таки й видав Шевченко. І в поезиях любив він згадувати про давні козацькі магили і руїни ,,свідки слави дідівщини".

Чигрине, Чигрине!
Все на світї гине
І святая твоя слава
Як пилина лине
За вітрами холодними
В хмарі попадає.
Над землею летять літа,
Днїпро висихає,
Розсипують ся могили,
Високі могили,
Твоя слава"

плаче поет оглядаючи руїни гетманської столиці. Жаль поетови, що ніхто не дбає про сї памятки давноі козацької минувшини, про Чигирин.

Нїхто й слова не промовить
Нїхто й не покаже,
Де він стояв, чого стояв,
І на сміх не скаже.

Правительство замість шанувати сї памятки, нищить їх:

,,Москалики, що загріли,
То все очухрали,
Могили вже розривають
Та гроший шукають,
Льохи твої розкопують,
Та тебе-ж і лають
Що за труди не знаходять...‘‘

каже поет звертаючи ся до Богдана Хмельницького. Так дякують Москалї Хмельницькому за се, що віддав їм Україну. Навіть Богданову ,,церкву-домовину нема кому полагодить‘‘.

Любив Тарас Україну, любив її славу минувшину, та не замикав очий і на хиби козацтва і козацьких старшин. Він бачив, що богато гетьманів і старшини козацької не доросли були до своєї власти, що многим з них не ходило о добро рідного краю а о власну поживу. Для власних користий ішли вони на службу Польщі, і відтак Москві.

,,Раби, підніжки, грязь Москви,
Варшавське смітя ваші пани,
Ясновельможнії гетьмани‘‘.

Не всїх гетьманів і не всїх старшин називав так Шевченко, а тільки тих, що на шкоду рідного

краю вислугували ся ворогам. Але не щадив Шевченко докорів і сим гетьманам, котрих поважав, а не щадив за їх похибки. Навіть Богданови Хмельницькому, якого вважав мудрим і великим гетьманом, не міг простити сього, що віддав Україну Москалям.

,, .. О Богдане,
Нерозумний сину,
Подивись тепер на матір,
На свою Вкраїну“...
,,Ой Богдане, Богданочку
Як би була знала,
У колисці б придушила
Під серцем приспала!

дорікає Україна в поезиї Шевченка Богданови Хмельницькому за злуку з Москвою. Злуку України з Москвою вважав поет так великою провиною, що за неї карають ся навіть невинні. Тяжка кара стрінула козаків за се, що по волї гетьмана у ворожій службі воювали зі своїми таки людьми, з Українцями:

,,Кровю брата впились
І в степу полягли
У могилї заклятій“.

Найбільшою хибою козацтва вважав поет, що між самими козаками не було згоди.

,,Ой можна-б, як би були
Одностайне стали,
Та з хвастовським полковником
Гетьмана еднали.
Не стреміли-б списи в стрісї
У Петра у свата,

Не втікали-б із Хортиці
Славні небожата".

каже поет про виступ Мазепи проти царя Петра щоб визволити Україну. Колиб козацька старшина була поєднала, гетьмана з хвастівським полковником Іваном Палієм, то в згоді булиб напевно перемогли Петра бо за Палієм стояло просте козацтво й селянство. Так думав Шевченко. Неменьшою похибкою, неменьшою провиною козацької старшини вважав, що вона старала ся закріпостити селян.

Любов до селян-кріпаків стоїть у Шевченка на рівні з любовю до України, бо й уважає він селян найважнійшою верствою українського народа. І найбільше обурювало його се, що ся верства мусіла стогнати в кріпацькій неволі. І він не минув ніодної нагоди, аби не висказати свойого негодованя, свойого обуреня проти сього, що

,,Скрізь на славній Україні
Людий у ярма запрягли
Пани лукаві".

Ціле своє житє боров ся він проти кріпацтва й ужив до сеї боротьби всіх своїх сил, які тількі мав його могутний талант. Велика частина його ,,Кобзаря", се поезиї, в яких він заступаєть ся за селян, виступає проти поневоленя, проти кріпацтва. Яркими красками малює поет кріпацтво і гнет, якого зазнавали селяни-кріпаки. І огненне слово Тараса богато причинило ся до сього, що в Росії щораз більше почали говорити про конечність знесеня кріпацтва. Та не тілько в творах, але й у його житеписи можна найти богато примірів, як дуже

виступав він проти кріпацтва, як дуже бажав він волї селянам. Ще на тиждень перед смертю не перестав він займати ся сею справою. Дня 19 лютого 1861. р., в день річниці вступленя на престол царя Олександра II. сподївали ся всі оголошеня маніфесту про знесенє кріпацтва. Того дня відвідав Тараса його приятель Федір Черненко. Черненко застав поета біля вікна. Очи й ціле зболїле лице виявляли зворушенє від жданя. Як тільки Черненко увійшов, поет спитав його й не привитавши ся: „Що?... є!... є воля? маніфест?" та глянувши на Черненка, пізнав, що маніфест ще не оголошений. Тодї глибоко зітхнув і закляв: „Так, нема?.. Нема? Колиж воно буде?!" І закрив лице руками, упав на ліжко й заплакав. Черненко заспокоював його, ще є певна вістка, що цар вже підписав маніфест, тільки оголосять його у піст, щоб нарід не стрінув своєї волї по шинках, а по церквах. Тарас всміхнув ся й кинув проклін гнобителям. Ся хвиля з житя Шевченка, з останних його днів, бо в тиждень опісля (26. ст. ст. лютого) він помер показує нам найкрасше, як дуже любив він селян, як дуже бажав йому волї.

Причиною до виступу Шевченка проти кріпацтва було се, що він взагалї не міг стерпіти нїякої неволї, ніякої насильної власти чоловіка над чоловіком; між людьми на його думку не повинно бути нї хлопа нї пана, всї пани, всї мають бути собі рівні. Та безпосередною причиною того, що він так завзято поборював кріпацтво було се, що пани надуживали своєї власти над кріпаками, знущали ся над ними, продавали їх як худобу, програва-

ли в карти, знеславлювали жінок і дочок кріпаків. І Шевченко в цілім ряді поезий змалював нам долю нещасних жінок і дівчат, знеславлених панами. Та не тільки пани неславили отак кріпацьких жінок і дівчат. Московський уряд насилав на Україну війско, яке поводило ся супроти кріпачск не краще панів. Долю дівчини зведеної московським жовніром, або як їх на Україні звуть „москалем", малює нам поет в дуже гарній поемі „Катерина".

З доси сказаного бачимо, що Шевченко над все любив Україну і все що українське, та ся любов до України не зменьшувала зовсім його любови до нещасних і покривджених цілого світа.

„І чиж перечить ся любов
Тій другій, а святій любови
До всіх, що ллють свій піт і кров,
До всіх, котрих гнетуть окови",

каже поет Франко про себе в поезиї „Моя любов до України". Ті самі слова можна би сказати і про Шевченка

З тихсамих причин, з яких ненавидів кріпацтво ненавидів Шевченко й політичну неволю, то значить пановане народа над народом, або в однім нанароді якоїсь одної верстви над другими верствами. І таксамо остро як проти кріпацтва виступав він і проти політичної неволі, виступав у поезиях і в розмовах з людьми. Погляди Шевченка на політичну волю й неволю, виступають в його поезиях головно в „Снї" і „Кавказї", за котрі то поезиї й засудили його були на заслане у Сибір до війска.

В сих поезиях поет описав, як то российський уряд почавши від царя аж до найнизшого урядни-

ка угнїтають нарід, катують, здирають, одним словом перемінюють землю, яка так гарна і богата, що могла-б стати раєм для всїх людий — в пекло, бо в сїм раю:

,,Латану свитину з калїки здіймають
З шкурою здіймають бо нїчим обуть
Панят недорослих. А он розпинають
Вдову за подушне, а сина кують,
Єдиного сина, єдину дитину,
Єдину надію в війско віддають".

Найтяжше було жити в Росії народам за пановання царя Миколи I. Тодї за кожде сміливійше слово карали як найострійше. Поет звертаєть ся до нього:

,,Безбожний царю, творче зла,
Правди гонителю жестокий,
Чого накоїв на землї!"

Скрізь в поезиях безсмертного Тараса пробиваєть ся віра в перемогу правди над кривдою. Він вірить, що

На землю правда прилетить,
Хоч на годину спочить —
Незрячі прозрять, а кривії
Мов сарна з гаю помайнуть
Нїчим отверзуть ся уста,
Прорветь ся слово як вода
І дебр — пустиня неполита,
Сцїлющою водою вмита
Прокинеть ся".

А як на земли запанує правда:

.....на оновленій землї
Врага не буде, супостата,

А буде син і буде мати
І будуть люди на землі".

А коли не буде ворогів, тільки люди, тоді

,,Встане Україна
Світ правди засвітить
І помолять ся на волі
Невольничі діти!"

Поет вірив у перемогу правди, але він знав, що вона сама не прийде, що за те, щоб вона запанувала, щоб встала правда і воля, треба бороти ся. Поет свідомий сього, що неправда тільки тому царює на землї, бо поневолені терпеливо зносять її ярмо, не побстають проти неправди, а колиб поневолені одностайно стали проти неправди, то скоро повстало би царство святої правди, а з нею й волї. І тому Тарас не міг стерпіти між поневоленими рабів, покірних терпеливих рабів, що мовчки дивлять ся на кривди, які заподїюють могучі світа сього й мовчки чухають чуби; німими, підлими рабами називає їх поет.

,,О роде суєтний, проклятий,
Коли ти видохнеш? Коли
Ми діждаємо ся Вашінґтона
З новим і праведним законом!
А діждемось таки колись!"

Поет не міг стерпіти отсих рабів німих, але й тут він не тратив надії. Він був певний, що колиб найшов ся чоловік, що пірвав би за собою маси, як колись в Америцї Вашінґтон анґлїйських кольонїстів, вони з німих, підлих рабів стали би завзятими і смілими местниками за кривди й хоробрими борцями за волю. Колиб тільки найшов ся другий Ва-

шінґтон! І поет і тут не тратив надії. „А діждемось таки колись“, каже він. І вірив Шевченко, що вже недовго панувати неправді і „розкують ся заковані люди“.

Та знав поет, що боротьба України за волю тільки тому, не вдавала ся, що не було згоди між поодинокими станами і тому кликав він до панів, до інтеліґенциї:

„Обніміте-ж, брати мої,
Найменьшого брата,
Нехай мати усміхнеть ся
Заплакана мати!“,

бо коли не пійдуть у згоді з народом, то лихо їм буде:

„Настане суд, заговорять
І Дніпро і гори
І потече сто ріками
Кров у синє море-
Дітий ваших; і не буде
Кому помагати,
Відцуреть ся брат брата
І дитини мати,
І дим хмарою заступить
Сонце перед вами
І на віки проклянетесь
Своїми синами“.

Тож поет остерігав їх і радив їм іти разом з народом, а радив тому, бо знав, що інтеліґенция у визвольній боротьбі, а відтак у культурній і просвітній роботі може відіграти дуже важну ролю.

Зберімо-ж тепер коротко сказане: Шевченко любив волю, вірив, що вона запанує, однак знав,

що ніщо в світі не приходить дурно, що волю треба виборотн собі. Оружєм у сїй боротьбі, вважав поет передівсім слово. Поет бажав, щоби його душа мала таку силу.

Щоб огненно заговорила,
Щоб слово пламенем взялось,
Щоб людям серце розтопило".

Бажанє поета сповнило ся. Його могутне слово, його чарівна, а притім сильна поезия справді наче горячий полумінь топить найбільше закаменїлї серця і пориває їх за собою до боротьби за сї ідеали, за які він боров ся: за волю і за правду.

Відкиж така сила в славі поета? Не сама-ж краса слова, не сам же чар його поезиї приваблює наші серця до нього! Нї! Є там ще щось більше, щось важнїйше: а власне се, про що ми вже говорили: любов до рідного народу, любов до покривжених, любов правди і волї, а крім сього віра, сильна віра в побіду правди. Ось тому вплив його слова на Україну був такий великий. І тому то так богато зробив він для нас, тому такі великі його заслуги. Тому то його поезия могла стати сею цїлющою водою, що збудила вмираючий уже народ до нового житя.

Та вплив його поезиї, його слова не скінчить ся нїколи. Такі ідеали: як правда і воля все будуть ідеалами людства, а вони-ж є головною основою Шевченкових творів. Огріті великою любовю розпалені вірою в побіду, зоружені силою слова, прибрані чаром поезиї — все будуть його твори для нас дорогоцїнним скарбом, невичерпаним богатством, з якого черпати-мемо потіхи в невдачах,

та заохоти в праці.

І тому й память Тараса буде у нас все жива, вічна буде, а висока могила над Дніпром буде для нас Українців все святим місцем, найдорожшим з усіх місць дорогих Українцеви. Навіть тоді, коли сповнять ся вже всі мрії великого поета, великого мученика за волю і правду, коли Україна пірве кайдани і стане вільна, також і тоді

В сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій
Не забудем помянути
Не злим, тихим словом

Ґенія України. Не забудемо!

Денис Лукіянович.

Характеристика Шевченкової творчости.

Нерозумно є шукати у поетів політичної програми якоїсь партиї Політична програма а поезия не одно. Головною прикметою поета є чуте, а не холодна розвага і обчислене, кілько можна в даних обставинах осягнути. Такої рахуби мають тримати ся політики, купці і господарі.

Не сама тільки любов до людини другого пола, не сама тільки туга, не сам захват для явищ природи, не сама радість або смуток з особистого житя поета — є чутя гідні поезиї. Які саме чутя ворушать поета і котрі він оспівує, се залежить від глибини його душі і від здатности одушевляти ся тим, чи другим чутем. Любов вітчини, минуле рідного краю, високі кличі, до яких людство стремить — се також гідний предмет поезиї. Коли поет одушевляв ся вселюдськими кличами, то видно, що він бажав бачити свій нарід між поступовими борцями. Але годі з поетичного одушевленя снувати, що чиїсь поезиї є згідні з політичними програмами.

Таке власне роблено з Шевченком. Ставило ся питане, чи він був соціяліст, чи ні; одні робили його безбожником, другі обороняли його; ще инші закидали йому ворожнечу то до Поляків, то до Моска-

лів, то до одних і других. Таке розбиранє і розумінє Шевченкових творів можна вияснити ось чим. У Шевченка велика сила чутя і ріжнородні теми в поезиї. Він перший з тогочасних українських поетів мав свої політичні погляди і не бояв ся дати їм вислів у своїх поезиях. Надто Шевченко відіграв таку визначну ролю в нашім національнім відродженю, його імя має таку вагу в українськім народї, що й не диво, як підчас формованя певних партійних поглядів оден чи другий гурток шукав в авторитеті Шевченка якоїсь поваги для себе.

Розглядаючи важнійші провідні думки в Шевченкових творах, тямити треба ось що.

Шевченко був дуже доброго серця, вельми чоловіколюбний. Почутє правди, справедливости, було у нього дуже сильне. Чоловік він був живий, жвавий і запальчивий, а най би тільки побачив якусь неправду, неслушність, кривду — він не міг змовчати, але сміливо дорікав тому, хто зле діяв, все обороняв покривдженого. Він сам зазнав на свому віку богато кривд і пониженя і тим він стояв за правду, а його вразливе серце на кожду кривду було таке чуле.

Як людину бажав Шевченко бачити нескривджену, щасливу в родинї і в господарстві, так само кождий нарід повинен був, на його думку, мати свої права і не повинно так бути, щоб одна держава верховодила над другою.

В Шевченкову добу кращі люди на Українї, такі, що журять ся не тільки своїми особистими справами, але й загальними, бачили два лиха для України.

Одним була втрата державної самостійности. Жива ще була память заподіяної українському народови кривди. Годі було забути, що може підступом і насильством відібрано народови се, що може бути йому найдорожще — волю.

Другою справою, яка піддержувала невдоволене з правліня і держави, було кріпацтво. Той порядок, який силував мужика до даремної роботизни на пана, стрічав ся з критикою й осудом поступових кругів. Проти кріпацтва здіймало ся всьо, що було чесного і розумного в Росиї. Не міг і Шевченко всею силою, своїм огневим словом не загреміти на таке зло. Добра частина його Кобзаря то протест проти того насильства, яке завдано українській державі і проти того кривдного ладу суспільного з панами і кріпаками.

Забогато злого діялось в Росиї за Шевченкових часів, надто багато причин до великого невдоволення з держави і суспільного устрою було в ту пору. Наш поет жив в часах абсолютизму, коли горожани на мали свободи робити того, що вважали потрібним для направи лиха. Недиво, що і в тих кругах, в яких обертав ся Шевченко, не було виробленої якоїсь програми, по якій треба було стреміти до обнови, відзискати загарбані і втрачені права. Длятого, як читаємо Кобзаря, то більше стрічаємо скарги, протесту, гніву, навіть громів на кривду і на людий злої волі ніж погідних, ясних картин.

Шевченка можна назвати поетом гноблених кривджених людий і народів.

Шевченко мав близшу знайомість з поступовими людьми. А їх свободолюбні оклики про рівність і братерство, підходили близько до тих думок, до яких Тарас добирав ся самостійно, своїм вродженим розумом і тому найшли вислів у Шевченковій поезиї.

Шевченків засіб чутя, його любов і стремлїнє до правди, його вселюдські кличі й ідеали, його оригінальність, як правдивого народного поета, все те робить Тараса світовим, великим поетом. А тим він, як син українського народа, приносить честь і славу Україні.

Провідні думки в Шевченкових творах.

По упадку козаччини, по зруйнованю Січи царський уряд здавив все українське житє. На Україні зацарила руїна. Старшина перейшла на сторону Поляків або Москалів, а нарід лишив ся сам, понижений чужим ворогом і своїми перевертнями ограблений. Лишив ся темний, без освічених людий, без землї і в кріпацтві.

Серед таких невідрадних відносин Шевченко виріс. Коли прийшов до пізнаня, його серце не могло не кровавити ся. У того, хто чулим серцем оглядає руїну власного народа поневоленого в чужім ярмі, мусить накипіти проти ворога і ката віт-

чини. Разом з тим будить ся туга за минулим, бо колись преці було ліпше, було краще. Такою тугою навіяні Шевченкові поеми: Іван Підкова, Тарасова ніч, елеґія в честь Основяненка, Гамалія, Невольник, Думи мої і богато инших.

Але Шевченко виніс із дому ще й инші спомини про минувшину, а власне дідові оповіданя про Гайдамаків. Вони сильно його вразили. Тарас носив їх під серцем. А то не були вже такі мирні, настроєві картини, що ворушили тугу — в них плила кров, вони жахом переймали. В Гайдамаках поет не вдоволяє ся плятонічними симпатиями до старини, але виводить драму перед наші очи, описує різні, пожоги і руїни. Його симпатия очивидно по стороні Гайдамаків, які встали за святу правду. А щоб їх діла виправдати, він показує страшні знущаня польських панів і жидів над українськими селянами і релиґійний утиск: пани заводили панщину, єзуїти насилували свободу віри. Отсе перші вороги України, вони принесли релиґійний і социяльний гнет і „рай запалили". Перші вони поносять вину, що в боротьбі проти утиску втратила Україна найбільший скарб: волю, державну самостійність.

В козацько-польських війнах ослабла Україна і шукала опори у иншого сусіда, ослабла і Польща тай втратила сей скарб, який намагала ся відібрати Україні — волю! Шевченко представив се у таких словах: „Польща впала, тай нас задавила". А до того гетьмана, що гірко помиляючись, визволив Україну спід слабосилої Польші тай піддав її сильній Москві, вкладає Тарас неньці Україні такі слова:

,,Ой Богдане, Богданочку,
Як би була знала,
У колисці́б задусила,
Під серцем приспала“.

Бо хоч царі присягали лишити волю Україні, то прийшов ,,той Перший, що розпинав Україну“, а ,,Вторая доконала вдову сиротину.“ Цар Петро І. Великий і цариця Катерина II. зломали автономію України. Вони зломали її політичну силу (війско, уряд і закони) а панам московським і старшині козацькій дали дозвіл завести паньщину на місце давної свободи.

Длятого то поет не міг Хмельницькому дарувати його нерозумного вчинку. Не один раз і не два згадав його, а все з тим самим жалем. І як нема другого поета, щоб так безмежно, як Шевченко, любив свою вітчину і тужив за нею, так і нема у всесвітній літературі другого поета, щоб так сильно і рішучо, як він, запротестував проти царської власти, щоб такі обжалованя кинув перед царський престіл. Ладом старозавітних пророків кидає на них Шевченко громи у С н ї, в Н е о ф і т а х, у К а в к а з і і и н. Бо Шевченко бачив і чужі кривди, не самої тільки України. В обороні Черкисів, яких Росия почала кувати в кайдани, так як Україну, написав він одну з найкращих своїх поем ,,Кавказ“.

Шевченкови мало було на ворога лютувати. Він шукав дійсних причин недолї і найшов їх також у нас тай у наших батьків. Він дочитав ся в історії, що козацька старшина подібно як шляхта в усіх краях, піклувала ся тільки своїм добром, а

не добром цілого народа, та що коли московські царі руйнували Україну, то

,,....ми дивились і мовчали,
Та мовчки чухали чуби,
Німиї, подлиї раби.. “

Поет вірив що, любов то скарб великий у чоловіка, любити і прощати треба кождому щоб запанувала правда на землї. Любов правда і воля, то найвисші ідеали для правдивого чоловіка Коли ті ідеали будуть ясніти землякам, то верне на Україну ,,братерськая наша воля без хлопа і без пана“.

,,Боріте ся, поборіте,
Вам Бог помагає;
За вас сила, за вас воля,
І правда святая!“

Тільки та глубока віра додала йому гарту і сили витерпіти муки на засланю.

Окрім К о б з а р я написав Шевченко прозою драму Н а з а р С т о д о л я, кілька повістий, З а п и с к и в н е в о л ї і уложив Б у к в ар.

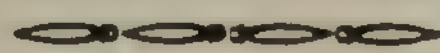

Що Шевченко зробив.

Хоч досї не було більшого українського поета від Шевченка, то далеко ще не в самих тільки творах вся його заслуга. Треба розглянути, кілько він заважив у нашім народнім відродженю. І справдї, треба сказати: відродженю, бо в перших десятках 19. віку ми були наче мертві. Отже відомо, що по

зруйнованю Січи цариця намість давного гетманського. устрою державного завела московські порядки в утворених з України губерніях: Київській, Чернигівській і Новгород-Сіверській. Українці гляділи на се мовчки. Інтеліґенция почала ще забігати ласки у нового правліня. А хоч і був гурток невдоволених, то вони таїли ся, вислали тільки депутата Капниста до пруського мінїстра змовити ся, що Українці зроблять повстанє. Заносило ся на війну між Росиєю а Прусом 1791 р., але до неї не прийшло, а навіть пруський мінїстер не дав Капнистови ясної відповіди, так що на Вкраїні не зроблено й ніяких приготовлень до оружного повстаня.

Девятнацятий вік застав у нас повну мертвоту. Український нарід був розділений на два табори. Люд говорив по українськи і співав пісні про минулі часи. Інтеліґенция була то сполячена то змосковщена, а хоч і знала, що вона а Москалї і Поляки не одно, то не могла і не хотїла також і до народу прихилити ся. Вона дивила ся на нарід, як на щось низшого, на дику масу, котра буде загибати. От для прикладу: Павловський написав українську граматику і поясняє, що він вважає українську мову нї мертвим, нї живим наречєм, але вимираючим. тому й написав він граматику, аби лишив ся якийсь слід української мови.

Тимчасом розширений з західної Европи романтизм навертав до устної словесности. А що про скарб народних українських пісень і чужі висказували ся з великим признанєм, тим робом збудив романтизм пошану для простонародя. Під впливом етноґрафічних студий (дослїдів над народом: його

звичаями, мовою, ношею) витворив ся живійший рух, ніж за час наполеонських війн, коли гноблені Франциєю народи підняли оклик: право народів на самостійне житє. Памяткою тих часів лишила ся Енейда Котляревського видана полтавським гуртком. З кружка етноґрафів зібраного коло харківського університету вийшов і найталановитший тоді повістяр Квітка. Але усї ті письменники і полтавського і харківського кружка політично були наскрізь байдужі так наче ми і не мали ніякої минувшини, ніби наші прадіди родили ся в ярмі, так як ми. Лице лупає ся від сорому, коли читаєш Квітчине „Добре роби, добре буде“. Ще не забули ся злочини московських царів на Україні, ще народні пісні про се гомоніли, а вже Квітка величає царя за здумані добродійства, каже мужикам впадати до колїн губернатора, медалю від царя представляє як найвисше добро і щастє людий, а повість свою кінчить молитвою за царя.

А кріпацький син Шевченко инше мав славословіє для московських царів:

„....Слава, слава
Хортам, і гончим, і псарям
І нашим батюшкам царям!“

Він перший пригадав землякам, що ми славних дідів внуки. Він перший звернув ся до козацької і гайдамацької минувшини. Хоч бачив помилки в нашій історії, то шанував у нїй боротьбу за волю і право народнє.

Шевченко перший наш поет, у котрого є полїтична думка. Він перший відважив ся поставити наше право на державну самостійність. А хоч сла-

вянофільські політичні думки, яких слід бачимо в Шевченкових поезиях, не здійснили ся то і не пропали марно.

Політичні права українського народа були зачеплені Шевченковими творами і вже з круга думок Українців не зійшли; тим більше, що дрібну частину українського народа під австрийським цісарством покликали недалекі події історичні до конституцийного житя.

Шевченко вийшов з народа і не тільки володів усіми скарбами його мови й поезиї, не тільки л ю б и в мужика, але й уиімнув ся за його право. Ті, що перед ним писали, Котляревський, Гуляк, Квітка, то були дідичі й високі урядники. Вони знали мужицьку одежу і мову, але не знали його горя і душі. Шевченко на власній шкурі виніс усіх лопські злидні, тому він умів сказати про вдовині сльози і про панщину.

Він сказав, що народ наш брат, хоч і меньший, казав обіймити його, бо родина то єдність. Він перший се сказав. Отже він продовжував роботу київських князів. Вони перли до того, щоб племена споїти і злити в один нарід, а Шевченко накликав нас до того, щоб ми пізнали, що тільки інтеліґенция і нарід разом становлять той орґанізм, який живе, росте і розвиває ся, має будучність. Перед Шевченком приймали поети тільки мову від мужика, а Шевченко приняв мужика самого. Тим він дав нам підставу до житя.

Дав крім того високі вселюдські кличі любови, правди і волі. А коли ми так самі перед собою стоїмо ясно, то нам байдуже, які там питаня ставлять

Проєкт намятника Шевченка в Київі, виконаний українським артистом Гр. Кузнєвичем.

собі сусіди. До Шевченка вони питали ся, чи слід Українцям приймати в літературу якийсь новий язик, коли можна писати російською мовою. Виступ Шевченка не був відповідю на сей запит, він його просто перечеркнув.

З Шевченка вийшло т. зв. відроджене шістьдесятих років з правдивими, европейськими гадками. Шевченко дав нам підвалини нинішного нашого світогляду, який ми відповідно з вимогами часу доповнили

А коли згадаемо, в яких житевих умовах працював Шевченко, бо в таких умовах, що й люди твердого характеру виректи би ся своїх ідеалів — одно лиш можемо сказати: Щоб кождий з нас міг гідно святкувати соті народини того найбільшого Українця! Того, що в Заповіті казав:

,,Поховайте, та вставайте,
Кайдани порвіте!..."

Будьмо гідні великого, безсмертного Тараса, з Його чоловіколюбними ідеями, з Його пожертвованем для вітчини.

3 0112 077653951